

В. В. Безлюдна

доктор педагогічних наук, доцент
професор кафедри іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
e-mail: vitabz@ukr.net

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФРН ТА США: УПРОВАДЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено особливості викладання іноземних мов у закладах вищої освіти Сполучених Штатів Америки та Федеративній Республіці Німеччини у компаративному аспекті. Узагальнено позитивний досвід викладання іноземних мов у закладах вищої освіти Німеччини та США. З'ясовано, що викладання іноземних мов у Федеративній Республіці Німеччини має спільні ознаки з американським досвідом, оскільки характеризується поєднанням теоретичного і практичного блоків педагогічної, мовної та методичної спрямованості. Окреслено шляхи вдосконалення викладання іноземних мов у вузах України за трьома напрямками, які можна розглядати з можливістю їх упроваджувати у закладах вищої освіти України.

Ключові слова: викладання іноземних мов, вища освіта, заклади вищої освіти, підготовка майбутніх учителів.

Постановка проблеми. Сьогодні у світі не можна знайти країну, де б система вищої освіти не передбачала викладання іноземних мов у вищій школі. І це зрозуміло, оскільки в умовах зростання міжнародних економічних, політичних і культурних зав'язків володіння іноземними мовами стає нагальною необхідністю для людей найрізноманітніших професій, що у свою чергу, ставить перед сучасною державою завдання вироблення нових, більш ефективних шляхів оптимізації підготовки кадрів, здатних у своїй професійній діяльності здійснювати різні види міжмовної і міжкультурної комунікації. У зв'язку з цим актуалізується вивчення та узагальнення досвіду викладання іноземних мов у закладах вищої освіти зарубіжних країн, зокрема ФРН та США.

Аналіз останніх досліджень. Окремі аспекти розвитку іншомовної освіти США та Німеччини в контексті європейських освітніх тенденцій досліджувалися такими зарубіжними науковцями як: Г. Кріст (H. Christ),

Т. Краул (T. Crowl), Р. Лебергер (R. Lehberger), Ф. Паульсен (F. Paulsen), Т. Рісенто (T. Ricento), Р. де Сілла (R. de Cilla). Водночас, в українській педагогічній науці дослідження з проблеми викладання іноземних мов у Сполучених штатах Америки та Німеччині не є численними: І. Бойчевська, Н. Бідюк, Л. Отрощенко, В. Смілянська, О. Стойка, Л. Черній та ін.

Мета статті передбачає узагальнення позитивного досвіду викладання іноземних мов у закладах вищої освіти ФРН та США для його упровадження в закладах вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Федеративна Республіка Німеччини (ФРН) не стоїть осторонь європейських процесів, підтримуючи викладання іноземних мов у закладах вищої освіти (ЗВО). Іноземна мова є постійною складовою пропозиції навчальних закладів різного рівня у ФРН унаслідок інтеграційних процесів у Європі та прагнення громадян до мобільності. Так, в оцінці Конференції ректорів вищої школи (Hochschulrektorkonferenz) та німецької служби академічних обмінів з приводу проголошення 2001 року Європейським роком мов зазначено, що ЗВО мають бути націлені на те, щоб зробити можливим вивчення двох сучасних іноземних мов, що вимагає від них: 1) у вимогах до іспитів зазначити про обов'язкове знання іноземних мов; 2) організувати обов'язкове вивчення англійської та другої іноземної мови для деяких спеціальностей; 3) використовувати кредитно-трансферну систему при вивченні іноземних мов з метою підвищення мотивації та запровадження єдиної системи стандартів [4, 153].

Зокрема, у ФРН заклад вищої освіти є одним зі ступенів професійної соціалізації особистості, що пов'язаний з фаховим вибором майбутніх фахівців, поглибленням світогляду, закріпленням фахової соціальної ролі. Саме у ЗВО закладаються основи тих якостей фахівця, з якими він потім потрапить у нову для нього атмосферу діяльності, у якій відбудеться його подальший розвиток як особистості та його професійна соціалізація. Потрібно зазначити, що ЗВО був і є середовищем, у якому отримуються не тільки спеціальні знання та вміння, а й здобувається досвід соціальних і

професійних відносин, відбувається формування світогляду, життєвих установок і професійно-ціннісних орієнтацій [2].

Аналіз літературних джерел педагогів-компаративістів (В. Базова, Н. Колісниченко) засвідчив, що викладання іноземних мов у Німеччині передбачає проходження трьох етапів підготовки майбутнього вчителя іноземних мов:

- етап бакалаврату – охоплює 6 семестрів і має на меті вивчення двох основних предметів, а також предметів за вибором; є науково-орієнтованою. На цьому етапі студенти посилено вивчають дидактику обраних ними на початку навчання предметів, проходять практику в школі.

- етап магістратури – охоплює 4 семестри і закінчується державним іспитом та написанням магістерської роботи.

- етап підвищення кваліфікації, яку вчитель зобов'язаний здійснювати впродовж усієї професійної діяльності, щоб зберегти, оновити та розширити свої компетентності.

Майбутні вчителі іноземних мов опановують зазвичай дві спеціальності, причому не обов'язково споріднені, поєднуючи вивчення двох іноземних мов; можливі й інші комбінації (наприклад, рідна мова та іноземна, іноземна мова та нефілологічна спеціальність – математика, біологія, економіка та ін.). Третя спеціальність належить до наук психолого-педагогічного циклу. Студенти вивчають дисципліни науково-професійного профілю, а саме: лінгвістику, літературу і літературознавство, практику мови і країнознавчого циклу [3].

У процесі навчання передбачається обов'язкова практична діяльність майбутніх учителів у школі (проведення практичних занять). Тому підготовка майбутніх учителів іноземних мов нерозривно пов'язана з набуттям компетенцій та знань: ґрунтового знання іноземних мов, процесів викладання та навчання іноземних мов; знання соціально-лінгвістичних і прагмалінгвістичних аспектів мови та способів їх

застосування; знання історії, географії, культури тих країн, мову яких вивчають.

Зокрема, Вивчення іноземної мови у ФРН розраховане на 6–10 семестрів залежно від освітнього закладу і профілю навчання. Після складання іспитів фахівці проходять стажування в навчальному закладі, що дозволяє підтвердити їх професійну компетентність і отримати роботу.

Основною метою викладання іноземних мов у закладах вищої освіти Сполучених Штатів Америки (США) є формування висококваліфікованого спеціаліста, здатного здійснювати науково-практичну і викладацьку діяльність відповідно до суспільних потреб і вимог учнів; розвиток іншомовної компетентності за допомогою інтерактивних, презентаційних і міжособистісних умінь; досконале володіння предметом спеціалізації й уміння здійснювати міждисциплінарні зв'язки; формування інформаційної культури засобами іноземної мови; здійснення порівняльного аналізу іноземної та рідної мов; участь у діяльності багатомовної спільноти у школі та за її межами; готовність до самоосвіти й освіти впродовж життя засобами іноземних мов [1, 52].

Методологічною основою побудови педагогічної освіти в американському суспільстві є провідна філософська орієнтація її інституцій (університетів, педагогічних коледжів, гуманітарних коледжів тощо), які формують зміст викладання іноземних мов у вузі залежно від індивідуальних філософських переконань адміністраторів цих закладів. Слід відмітити, що уряд вимагає від випускників ЗВО готовності до соціальної, культурної, етнічної, лінгвістичної й релігійної диверситивності сучасної учнівської спільноти, а державну систему та освітні структури послідовно спрямовано на підготовку студентів до діяльності в умовах глобалізованого ринку праці. Традиційно програми професійної підготовки вчителів не виокремлюють педагогіку як наукову дисципліну.

Ця визначна риса американської ментальності зумовила відсутність загальнотеоретичних педагогічних курсів у підготовці вчителів іноземних мов, зробивши технократизм панівним напрямом закладів вищої освіти в США.

В основі сучасної моделі підготовки майбутніх фахівців у США лежить компетентнісно орієнтоване навчання, що дало змогу модернізувати загальноприйняті освітні цінності та розпочати новий етап розвитку американської системи освіти [10, 285–300].

У США не існує єдиного переліку компетенцій учителя, однак Департамент освіти США розробив так зване ядро основних груп, до складу яких входять: 1) компетенції, пов'язані з навчальним процесом і професійними знаннями; 2) предметні компетенції; 3) компетенції, необхідні для здійснення навчальних планів і стратегій навчання; 4) компетенції оцінки рівня розвитку учнів; 5) компетенції, які створюють основу для подальшого професійного розвитку особистості вчителя [7, 11–13].

Викладання іноземних мов у закладах вищої освіти США реалізується на двох рівнях: рівень університету і штату.

На рівні університету, як зазначає Л. Черній, формування компетентності майбутніх учителів іноземної мови відбувається за трьома етапами: підготовчим, реалізаційним та підсумковим.

Підготовчий етап включає: 1) мету навчання, що полягає в підготовці висококваліфікованого, ерудованого і конкурентного вчителя іноземної мови, спроможного працювати в полікультурному середовищі; 2) принципи навчання: суверенітет навчального закладу; свобода вибору навчальних дисциплін; ступеневість і наступність; гнучкість; спеціалізація освіти; гуманізація і демократизація навчання; 3) завдання, які передбачають забезпечення умов для соціалізації й індивідуалізації особистості майбутнього вчителя, розкриття і розвиток творчого

потенціалу, забезпечення належної професійної підготовки, формування професійної компетентності.

Етап реалізації містить організаційно-змістовий і процесуальний компоненти. У першому компоненті виокремлюють чинники, що впливають на формування професійної компетентності майбутніх учителів: особистісні риси і цінності; фахова і психолого-педагогічна підготовки; комунікативні, соціокультурні, інформаційні навички; уміння планувати навчально-виховну діяльність; диференціації й індивідуалізації навчання.

На підсумковому етапі, що є оцінно-результативним компонентом моделі, Л. Черній виокремлює: 1) вимоги до контролю (об'єктивність, обґрунтованість, систематичність, індивідуалізація, диференціація); 2) критерії оцінювання компетентності (оцінка знань, оцінка здібностей); 3) рівні сформованості компетентності (високий, середній, достатній, низький); форми контролю (поточний, підсумковий) [7, 11–13].

На рівні штату викладання іноземних мов передбачає визначення рівня сформованої професійної компетентності за допомогою процесів ліцензування і сертифікації. Ліцензує вчителів іноземних мов керівництво Департаменту освіти штату при підтримці незалежних організацій, що розробляють тестові завдання. За умови успішного проходження ліцензійного тесту вчитель отримує сертифікат, дійсний протягом 2–10 років, що залежить від рівня його професійної компетентності, досвіду роботи, освітньої політики штату. Тестові завдання дозволяють визначити: загальні вміння; рівень знань із загальноосвітніх предметів (історія, література, мистецтво, математика; знання із предмета спеціалізації; педагогічну компетентність; педагогічну компетентність з фахового предмета [8, 50–54].

Особливої уваги заслуговує інструментарій кредитних одиниць як засіб інституційних перетворень у вищій школі США. У Сполучених Штатах кредитні одиниці застосовуються як кількісна підтримка в процесі прийняття

великої кількості управлінських рішень у вузі. Навіть побіжний і далеко неповний перелік галузей інституційного управління, де знаходять своє застосування кредитні одиниці, дозволяє стверджувати про універсальність цього засобу: вибір студентами власних навчальних траєкторій з оцінкою їхньої трудомісткості, розрахунок навчального навантаження викладачів, оплата освітніх послуг, академічна мобільність студентів і викладачів, багаторівневість системи вищої освіти, контроль якості навчання та ін. [6].

Більшість університетів готують учителів іноземних мов за 4-річними програмами на рівні бакалавра педагогіки на факультетах гуманітарних наук з подальшою професійно-педагогічною підготовкою, як правило, на третьому та четвертому роках навчання в педагогічному коледжі. На жаль, невелика кількість ЗВО у США мають програми й фахівців для викладання іноземних мов, навчання майбутніх учителів іноземних мов та формування в них належного професійного рівня. Саме тому підготовка та перепідготовка вчителя іноземних мов для початкового рівня освіти часто здійснюється на практичних семінарах, у літніх закладах і на курсах підвищення кваліфікації [9].

Викладання іноземних мов у закладах вищої освіти США характеризується відсутністю типових програм, що пов'язано з особливостями побудови системи вищої освіти в США: підготовка педагогів до професійної діяльності має адаптивний характер. Програми укладені так, щоб можна було реагувати на соціокультурні зміни навколишнього середовища, відповідати індивідуальним особливостям і вимогам студентів та викладачів із метою їхньої адаптації до умов ринку праці, про що свідчить можливість навчання влітку, заочна форма навчання тощо. Наприклад, програма підготовки вчителя іноземної мови у Державному університеті штату Канзас визначена як курс за вибором студентів, які бажають після закінчення ЗВО отримати сертифікат учителя і викладати на всіх рівнях шкільної освіти, та вчителів, які ще не

розпочали викладання (pre-service teachers) і не бажають проходити весь курс університетської підготовки [5].

Аналізуючи викладання іноземних мов в закладах вищої освіти США, погоджуємося з висновками Н. Бідюк, яка стверджує, що цей процес передбачає не лише чітку організаційну структуру на всіх рівнях, а насамперед урахування особливостей контингенту студентів; єдність і взаємозв'язок теоретичної підготовки з практичною; інноваційність і професійну спрямованість освітніх програм; гнучкість системних зв'язків з освітянами, батьками та громадськістю [1, 52].

Отже, узагальнюючи вищевикладене, доходимо висновку, що викладання іноземних мов у ФРН має спільні ознаки з американським досвідом, оскільки характеризується поєднанням теоретичного і практичного блоків педагогічної, мовної та методичної спрямованості.

Висновки. Отже, узагальнюючи вищевикладене, доходимо висновку, що викладання іноземних мов у ФРН має спільні ознаки з американським досвідом, оскільки характеризується поєднанням теоретичного і практичного блоків педагогічної, мовної та методичної спрямованості. Порівняльний аналіз викладання іноземних мов у закладах вищої освіти ФРН та США дозволяє констатувати, що на сьогоднішній день сформувалися 3 принципово важливі напрями, які рекомендуємо як інноваційне поле для ефективних шляхів вдосконалення викладання іноземних мов у вузах України.

1) Отримання кількох рівнів базової педагогічної освіти, й, відповідно кількох варіантів диплому про вищу педагогічну освіту, які дають можливість адміністрації школи диференціювати вчительський функціонал майбутнього педагога, створювати природну кадрову конкуренцію і проводити відбір найбільш підготовлених працівників.

2) Забезпечення високого соціального статусу вчительської професії, що проявляється у можливості реалізовувати кар'єрний ріст за рахунок

освоєння вчителем фахових компетенцій, що збільшують статус педагога і його заробітну плату, наявність конкуренції в педагогічній професії;

3) Розширення функцій професійної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов зокрема, як педагога-дослідника, аналітика, діагноста, вихователя, предметника, психолог, тьютора, координатора проєктів, корекціоніста, організатора.

Ці напрями професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, можна розглядати як такі, які можна упроваджувати у закладах вищої освіти України.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Перспективність проведеного дослідження не вичерпується викладеним у статті матеріалом, окремого наукового пошуку потребує аналіз освітніх програм з іноземних мов закладів вищої освіти, задля виявлення перспективних шляхів вдосконалення викладання іноземних мов на немовних факультетах вітчизняних вузів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бідюк Н. М. Формування іншомовної професійної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови в США. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., (24–26 жовтня. 2011). Хмельницький, 2011. С. 51–55.
2. Бойчевська І. Б, Вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах ФРН як важливий елемент професійної соціалізації. *Наукові записки* [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 2. С. 217-220.
3. Колесніченко Н. Ю. Іншомовна педагогічна освіта Німеччини в умовах євроінтеграції: стан і проблеми модернізації. *Наукові записки КДПУ* / ред. кол.: В. В. Радул та ін. Кіровоград: КДПУ, [б. р.]. Вип. 121, ч.1. 2013. С. 75–80.
4. Отрощенко Л. Особливості формування іншомовної професійної комунікативної компетентності у вищих навчальних закладах Німеччини. *Наукові записки кафедри педагогіки : зб. наук. праць*. Харків: Видавничий центр ХНУ, 2007. № 19. С. 152–157.
5. Смелянська В. В. Особливості підготовки вчителя іноземної мови для початкової школи: американський досвід. *Наукові записки* [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. 2013. № 2. С. 227–232. (Сер.: Психолого-педагогічні науки). doi: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2013_2_42
6. Стойка О. Вища освіта США та України: відмінні та спільні риси [Текст]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2017. Вип. 1 (40). С. 280–283. (серія: Педагогіка. Соціальна робота).

7. Черній Л. В. Компетентнісний підхід у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземної мови в університетах США: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Тернопіль, 2011. 20 с.

8. Crowl T. K., Kaminsky S., Podell D. M. Educational Psychology. Windows on Teaching. Brown & Bench mark publishers, 1997. 416 p.

9. Program Standards for the Preparation of Foreign Language Teachers (Initial Level – Undergraduate and Graduate) (For K–12 and Secondary Certification Programs). URL: www.actfl.org.

10. Ricento T., Write W. Language Policy and education in the United States. Encyclopedia of Language and Education: Language Policy and Political Issues in Education; ed. by S. May, N. Hornberger. Springer Science, Business Media LLC, 2008. P. 285–300.

REFERENCES

1. Bidyuk N. M. (2011). Formuvannya inshomovnoyi profesiynoyi kompetentnosti u maybutnikh vchyteliv inozemnoyi movy v SHA [Formation of foreign language competency of future foreign language teachers in the USA.]. *Khmel'nyts'kyi*, 51–55 [in Ukrainian].

2. Boychevs'ka I.B. (2014). Vychennya inozemnoyi movy u vyshchikh navchal'nykh zakladakh FRN yak vazhlyvyi element profesiynoyi sotsializatsiyi [Learning a foreign language at German universities as an important element of professional socialization]. *Scientific notes* [Nikolai Gogol Nizhyn State University]. Psychological and pedagogical sciences. No. 2, 217-220 [in Ukrainian].

3. Kolesnichenko N. Yu. (2013). Inshomovna pedahohichna osvita Nimechchyny v umovakh yevrointehratsiyi: stan i problemy modernizatsiyi [Foreign language teacher education in Germany in terms of European integration: status and challenges of modernization]. *Scientific notes of the KDPU*. Kirovograd, 75-80 [in Ukrainian].

4. Otroshchenko L. (2007). Osoblyvosti formuvannya inshomovnoyi profesiynoyi komunikativnoyi kompetentnosti u vyshchikh navchal'nykh zakladakh Nimechchyny [Peculiarities of forming professional foreign language communicative competence in higher education institutions in Germany]. *Scientific notes of the Department of Pedagogy: sciences works Kharkiv: Publishing Center of KhNU*. No. 19, 152-157 [in Ukrainian].

5. Smelyans'ka V. V. (2013). Osoblyvosti pidhotovky vchytelya inozemnoyi movy dlya pochatkovoyi shkoly: amerykans'kyi dosvid [Features of Teaching Foreign Language Teaching for Elementary School: American Experience]. *Scientific notes* [Nikolai Gogol Nizhyn State University]. No. 2, 227-232. (Series: Psychological and Pedagogical Sciences). doi: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2013_2_42 [in Ukrainian].

6. Stoyka O. (2017). Vyshcha osvita SHA ta Ukrayiny: vidminni ta spil'ni [Higher education in USA and Ukraine: distinctive and common features]. *Uzhgorod*. № 1 (40), 280-283. (Series: Pedagogy, Social Work) [in Ukrainian].

7. Cherniy L. V. (2011). Kompetentnisnyy pidkhid u fakhoviy pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv inozemnoyi movy v universytetakh SHA [Competency approach in the professional training of future foreign language teachers at US universities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].

8. Crowl T. K. (1997). Educational Psychology. Windows on Teaching. Brown & Bench mark publishers, 416 [in English].

9. Program Standards for the Preparation of Foreign Language Teachers (Initial Level – Undergraduate and Graduate) (For K–12 and Secondary Certification Programs). URL: www.actfl.org. [in English].

10. Ricento T., Write W. (2008). Language Policy and education in the United States. Encyclopedia of Language and Education: Language Policy and Political Issues in Education; ed. by S. May, N. Hornbarger. Springer Science, Business Media LLC, 285–300. [in English].

Безлюдная В. В. Преподавания иностранного языка в учреждениях высшего образования ФРГ И США: внедрение положительного опыта в Украине

В статье освещены особенности преподавания иностранных языков в учреждениях высшего образования Соединенных Штатов Америки и Федеративной Республики Германии в компаративном аспекте. Обобщен положительный опыт преподавания иностранных языков в учреждениях высшего образования ФРГ и США. Выяснено, что преподавание иностранных языков в ФРГ общие признаки с американским опытом, поскольку характеризуется сочетанием теоретического и практического блоков педагогической, языковой и методической направленности. Определены пути совершенствования преподавания иностранных языков в вузах Украины по трем направлениям, которые можно рассматривать с возможностью их внедрять в учреждениях высшего образования Украины.

Ключевые слова: преподавание иностранных языков, высшее образование, высшие учебные заведения, подготовка будущих учителей.

V. V. Bezliudna. Foreign Language Teaching in Higher Education Institutions of German Federal Republic and the USA: Introduction of Positive Experience in Ukraine

The article highlights the features of teaching foreign languages in higher education institutions of the United States of America and Germany in a comparative aspect. The objective of the article is to generalize the positive experience of teaching foreign languages in higher education institutions of German Federal Republic and the USA for its introduction in higher education institutions of Ukraine. The positive experience of teaching foreign languages in higher education institutions of Germany and the United States is summarized. The author found out that teaching of foreign languages in Germany is common with American experience as it is characterized by a combination of theoretical and practical blocks of pedagogical, language and methodological orientation.

The ways to improve the teaching of foreign languages in universities of Ukraine are defined: 1) receiving several levels of basic pedagogical education, and, accordingly, several variants of the diploma of higher pedagogical education, which enable the school administration to differentiate the teacher's functional of the future teacher, to create natural personnel competition and to select the most trained workers; 2) increasing the social status of the teacher's profession, which manifests itself in the possibility of pursuing career growth through the mastering of his own initiative (and at his own expense) of professional competencies that increase the status of the teacher and his salary, the presence of competition in the pedagogical profession; 3) expanding the functions of professional activity of the future teacher in particular, teacher-researcher, analyst, diagnostician, educator, subject, psychologist, tutor, project coordinator, social tutor, organizer etc.

Key words: teaching foreign languages, higher education, higher educational institutions, training future teachers.

Стаття надійшла до редколегії 12.02.2019